

האקדמיה הצעירה הישראלית
 الأكاديمية الشابّة الإسرائيلية
 THE ISRAEL YOUNG ACADEMY

סקר המדענים הצעירים השני של האקדמיה הצעירה הישראלית, 2020–2019

מאת פרופ' עמית ברנשטיין, פרופ' אבי צדוק,
 פרופ' יוסי יובל ופרופ' אהוד נקר,
 חברי האקדמיה הצעירה הישראלית בהווה ובעבר

אוניברסיטאות המחקר בישראל קולטות מדי שנה יותר ממאתיים חברי סגל בכיר חדשים. על כל משרה פנויה מתמודדים מועמדים רבים. בקליטתם של חברי הסגל החדשים מושקעים מאמצים ומשאבים ניכרים, ועל כתפיהם מונח אפוא משא כבד של תקוות וציפיות. עם זאת נשאלות השאלות אם תהליכי הקליטה והשילוב של חברי סגל חדשים משיגים את מטרותיהם, ואם חברי הסגל המצטרפים זוכים לקבל את התנאים הדרושים להגשמת הפוטנציאל המדעי שלהם.

האקדמיה הצעירה הישראלית ערכה במחצית השנייה של שנת 2019 סקר מקיף, שני מסוגו, בקרב חברי הסגל הבכיר שנקלטו באוניברסיטאות המחקר בשנים 2009–2018, ובו השתתפו כאלף משיבים. הסקר נועד לספק תמונת מצב מפורטת וייחודית בנוגע לחברי וחברות סגל בתחילת דרכם באקדמיה הישראלית, לתקף את המדיניות בנושא ולזהות נקודות

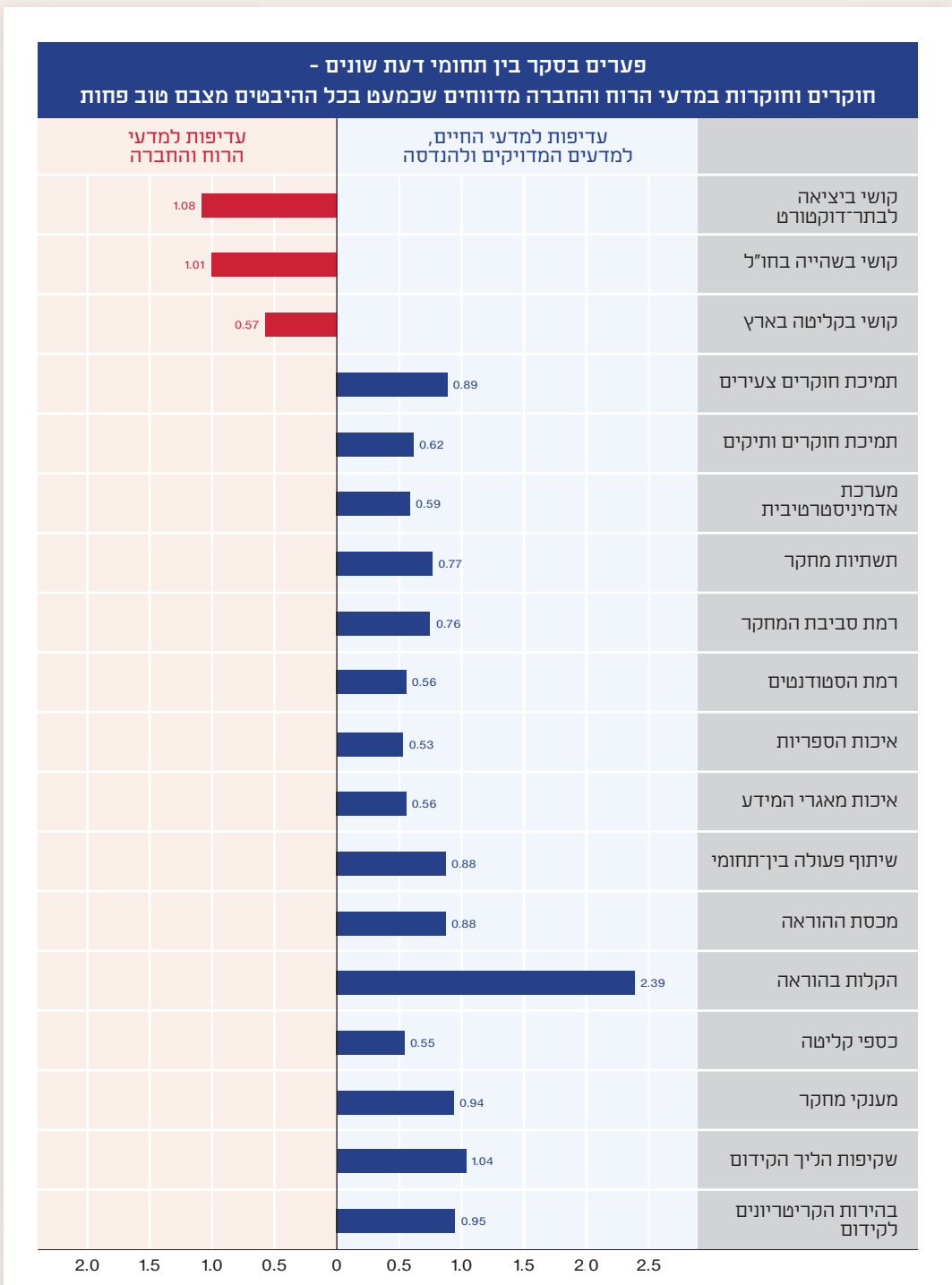
חוזק ונקודות הטעונות שיפור. הסקר נועד גם לשמש את האקדמיה הצעירה הישראלית עצמה בבחירת מיזמים הנוגעים לחוקרות ולחוקרים צעירים. הסקר עוסק בסוגיות רבות: השתלמות בתר־דוקטורט טרם קבלת המשרה, תהליכי קליטה, תמיכה מוסדית, גיוס תלמידי מחקר, מענקים, תמיכה מנהלית, תשתיות, הוראה, תהליכי קידום וקביעות וסוגיות דמוגרפיה ואפליה. ניתוח תוצאות הסקר מאפשר בעיקר לעקוב אחר מגמות שעלו ואחר שינויים שחלו מאז הסקר הקודם, שנערך בשנת 2014.

הסקר נערך בברכתם ובעידודם של ראשי מערכת ההשכלה הגבוהה: מועצת האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, הוועדה לתכנון ולתקצוב (ות"ת) וראשי האוניברסיטאות. ניתוח תוצאותיו של הסקר עודנו בעיצומו. מסקנותיו יופיעו בדוח מפורט אשר יופץ באתר האקדמיה הצעירה הישראלית בחורף 2020 ובאפיקים נוספים. לצד המסקנות המשותפות למערכת האקדמית כולה, ניתוח תוצאות הסקר יכלול גם משוב פרטני ברמה המוסדית, ולעיתים אף הפקולטאית. לפני הנהלת כל מוסד יוצגו הנתונים הנוגעים לאותו מוסד בלבד.

על האקדמיה הצעירה הישראלית

האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים הקימה בנובמבר 2012 את האקדמיה הצעירה הישראלית. האקדמיה הצעירה פועלת עצמאית, בגיבויה ובסיועה של האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים. חברי וחברות האקדמיה הצעירה הם אנשי ונשות מדע מצטיינים מהשורה הראשונה ובולטים בתחומם, המחויבים למעורבות ציבורית חברתית פעילה בנושאים הקשורים בענייניה של האקדמיה. בבסיס בחירת החברים קיימת השאיפה לשמור על איזון דיסציפלינרי ועל ייצוג הולם של הקהילה המדעית בישראל, כפוף לעקרון המצוינות כתנאי קובע, וכהונתם היא לתקופה קצובה בת ארבע שנים.

על אף השלב המוקדם ניתן כבר כעת להצביע על כמה מסקנות עקרוניות העולות מניתוח תוצאות הסקר. התוצאה המעודדת ביותר היא שבהשוואה לסקר הקודם רואים שיפור (אם כי מתון בלבד) בנושאים הקשורים לקליטה מסודרת ולהנחיה של חוקרות וחוקרים צעירים. זו עדות שהמאמץ הרב המושקע בנושא מתחיל לשאת פרי. לצד השיפורים העולים מניתוח תוצאות הסקר עדיין עומדים בפני חברי הסגל החדשים חסמים רבים המקשים עליהם בראשית דרכם העצמאית, ובהם עומס הוראה ואדמיניסטרציה בשנים הראשונות לאחר הקליטה, תמיכה מועטה של המערכת האדמיניסטרטיבית הן במחקר והן בהוראה וחוסר ניכר בהכשרה שמקבלים חוקרים צעירים להתמודדות עם היבטים ניהוליים של עבודתם. נוסף על אלה הסקר מעלה שלושה נושאים רוחביים בולטים הדורשים תשומת לב מיוחדת. ◀

בסקר התבקשו המשיבים לתת ציון - בין 0 ל-10 - לכל שאלה. התרשים מראה את ההפרש במוצע ציוני התשובות למבחר שאלות בין חוקרים וחוקרות במדעי החיים, במדעים המדויקים ובהנדסה לבין חוקרים וחוקרות במדעי הרוח והחברה. הפרש במוצע הגדול מ-0.5 נקודות מעיד על פער גדול בין הקבוצות.

פערים בין תחומי דעת - גדולים משחשבונו

התוצאה הבולטת בסקר היא פער ניכר בין החוויה האקדמית של חוקרות וחוקרים צעירים במדעי הרוח והחברה לבין זו של עמיתיהם במדעים המדויקים, מדעי החיים והנדסה (STEM+LS). הפער בא לביטוי כמעט בכל היבט של החיים האקדמיים והוא גדול בהרבה מפערים שנצפו בכל חלוקה אחרת לקבוצות שונות (למשל לפי מוסד). חוקרים וחוקרות במדעי ה-STEM+LS דיווחו כי הם זוכים להשקעה רבה יותר של משאבים, זוכים לתשתיות המתאימות לצורכיהם במידה רבה יותר, מקבלים תמיכה רבה יותר מחוקרים אחרים ומהמערכת האדמיניסטרטיבית, מקבלים הקלות רבות יותר בהוראה ומדווחים על תהליכי קידום שקופים יותר. וזו רק רשימה חלקית. למעשה, התחושה העולה מהסקר היא כי באותם מוסדות קיימות שתי תרבויות אקדמיות שונות מאוד זו מזו.

הקשיים המדווחים במדעי הרוח בעיקר אינם חדשים ואינם מוגבלים רק לסגל הצעיר או רק למוסדות בישראל. הקשיים משקפים בין היתר משבר ידוע ורחב היקף הפוקד את החברה כולה באשר למקומם של מדעי הרוח. אולם אנו רואים חשיבות רבה בכך שהסקר יעלה למודעות עד כמה הבעיה רחבה וכיצד קשיים אלו משתקפים כמעט בכל היבט של החיים האקדמיים.

הליך הקידום והקביעות - משקעים ארוכי טווח

רוב גדול של החוקרות והחוקרים הצעירים מדווח על קשיים בזמן הליכי הקביעות והקידום, ועבור חלק לא מבוטל מהם הליכים אלה הם חוויה קשה מאוד המותירה רבים מהם פגועים. הטענה העיקרית שמעלים מרב הנשאלים היא שההליך מתאפיין בחוסר יעילות, בחוסר שקיפות ובחוסר בהירות של הדרישות ושל הקריטריונים לקידום ולקבלת קביעות. כרבע מהנשאלים נתנו הערכה נמוכה אפילו בנושא החשוב ביותר – ענייניו ההליך ומקצועיותו. התוצאה הזאת חוצה מוסדות ותחומי דעת. לתחושות הקשות שגורמים תהליכים אלו השלכה שלילית על נכונותם של חוקרות וחוקרים רבים להירתם למילוי תפקידים ועל תרומתם למחלקה ולמוסד כולו. נראה שנדרשת פעולה מערכתית לשיפור תחושתם של החוקרות והחוקרים הצעירים בנוגע להליכי הקביעות והקידום.

פערים מגדריים - דרוש מבט נוסף

שילוב של הייצוג המגדרי הלא שוויוני במקצועות ה-STEM+LS ובמדעי הרוח והחברה עם הפערים הגדולים בחוויה האקדמית בין התחומים מחייב הפרדה דיסציפלינרית בניתוח מגדרי של הנתונים על מנת שפערים שמקורם דיסציפלינרי לא יפורשו בטעות כפערים מגדריים. ממצאי הסקר מצביעים על האפשרות שקיים פער מגדרי בדרגת הכניסה לסגל האקדמי במדעי הרוח והחברה: מכלל המשיבים לסקר חלקן של החוקרות הצעירות שנקלטו בדרגת מרצה (בשונה ממרצה בכירה ומעלה) גדול מזה של החוקרים הצעירים. ממצא זה עשוי להצביע על פער מגדרי לא רק בדרגות הבכירות, כפי שנדון בהרחבה, אלא גם בשלבים מוקדמים יותר. הסקר לא תוכנן לבדוק נקודה זו, ולכן נדרשת הצלבה של

הממצאים עם נתוני הות"ת בנוגע לדרגות שבהן מתקבלים חוקרים חדשים, על פי חלוקה מגדרית ודיסציפלינרית. השוואה זו, הנערכת בימים אלו, היא מורכבת ודורשת זמן. לפיכך קיים בשלב זה ספק מסוים באשר לתוקפו של הממצא הזה בקרב כלל החוקרות והחוקרים הצעירים במדעי הרוח והחברה, ובכללם אלו שלא השיבו לסקר. אנו ממליצים לות"ת ולמוסדות לבדוק אם קיים פער מגדרי בדרגות הכניסה של חברי הסגל החדשים, כל אחד בתחמו.

קליטת חוקרות וחוקרים צעירים מצטיינים היא בראש סדר העדיפויות של מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל, ולפיכך ראשי המערכת מתייחסים ברצינות רבה לתוצאות הסקר הנוכחי, כמו גם לתוצאות קודמו. זיהוי נקודות החוזק והחולשה בתהליך קליטתם של חברי וחברות הסגל החדשים יתרום להמשך מגמת השיפור העולה מתוצאות הסקר למען עתידו של המחקר המדעי במדינת ישראל.

מיוזמות האקדמיה הצעירה הישראלית בשנה האחרונה

נשיא המדינה מר ראובן (רובי) ריבלין אירח את נציגי האקדמיה הצעירה במשכנו שבירושלים בחודש פברואר. החברים הציגו לפני הנשיא את המטרות האסטרטגיות העיקריות של האקדמיה הצעירה: קידום חוקרות וחוקרים צעירים וחיזוק הקשר בין האקדמיה לקהילה. הנשיא הביע עניין רב בחסמים העומדים בפני תלמידים ערבים בכניסה לאוניברסיטאות.

נציגי האקדמיה הצעירה הישראלית בביקור בבית נשיא המדינה מר ראובן (רובי) ריבלין בירושלים. צילום: נוה בן שמואל

- * כמענה למשבר מגפת הקורונה התקיים **מפגש וירטואלי של ראשי אוניברסיטאות המחקר**, יו"ר הוועדה לתכנון ולתקצוב (ות"ת) פרופ' יפה זילברשץ וסגן נשיאת האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים פרופ' דוד הראל עם בתר־דוקטורנטים ישראלים הנמצאים בחו"ל, בנושא האתגרים שעימם הם מתמודדים בתקופה זו.
- * שודרה הסדרה **"קרב מדע"** בנושא נגיף הקורונה ב־15 הרצאות מקוונות, בליווי פינה בגלי צה"ל, בשיתוף עם גלי צה"ל ועם "מדע גדול בקטנה".
- * התקיימה סדרה בת שמונה מפגשים בסמינר מתוקשב (ובינר), בשיתוף עם פולברייט ישראל, בנושא **"מרחיבים את ארגז הכלים האקדמי"**. הסדרה נועדה לסייע לבתר־דוקטורנטים ברכישת כלים להשתלבות בעולם העבודה. בסדרה השתתפו חברי האקדמיה הצעירה בהווה ובעבר.
- * התקיימה הסדרה **"מתלמידים לחוקרים: כלים מעשיים להשתלבות בעולם האקדמי"** בהשתתפות דוקטורנטים מצטיינים ממדעי הרוח מכל מוסדות המחקר בארץ.
- * מוסיף ומתפרסם אחת לשבוע מדור **"חוקרים פרטיים"**, ביוזמת האקדמיה ובשיתוף עם אתר ynet, והוא זוכה לעשרות אלפי צפיות. המדור נותן לחוקרות ולחוקרים במה שמעליה הם מספרים על נושא מחקרם ומדוע בחרו דווקא בו, והתפרסמו בו כבר יותר ממאה טורים של חוקרים.
- * פורסם נייר עמדה משותף לאקדמיה הצעירה ולמשרד המדע והטכנולוגיה בנושא **"מדיניות ארוכת טווח בתחום מדעי הרוח הדיגיטליים"**. כמו כן התקיימו פגישות של **"פורום מדעי הרוח הדיגיטליים"** המשותף לחוקרות וחוקרים בתחום ולנציגי משרדי ממשלה, לספריות, לארכיונים, למוזאונים ולתעשייה.
- * התקיימו פגישות עם שר המדע והטכנולוגיה מר יזהר שי ועם השר להשכלה גבוהה ומשלימה מר זאב אלקין להצגת פועלה של האקדמיה הצעירה. התקיימה פגישה עם ועד ראשי האוניברסיטאות (ור"ה) לדיון בנושא מצבם של בתר־דוקטורנטים ישראלים בחו"ל נוכח משבר הקורונה.
- * האקדמיה הצעירה פעלה נמרצות לקידום שינוי צורת הפנייה אל נבחנים בבחינות באוניברסיטאות ובמשרד החינוך כדי שתתאים לשני המינים. העניין הובא לפני פורום הרקטורים. הפורום נתן לזה את ידו, והפעילות בנושא עם משרד החינוך נמשכת.
- * התקיים כינוס של הפורום הלאומי **להנגשת השכלה גבוהה לחברה הערבית**, בשיתוף עם ות"ת.
- * התקיימה **סדנה לדוקטורנטים ודוקטורנטיות מהחברה הערבית**, בשפה הערבית, שנועדה לעודד אותם להמשיך בקריירה אקדמית.
- * התקיים יום עיון באוניברסיטת תל אביב בנושא **"מדע וממשל - הילכו שניים יחדיו בלתי אם נועדו"**.
- * הובא לאישור פורום המנכ"לים של ור"ה מיזם שירותי **ההשאלה הבין־ספרייתית**, שהחל כתוכנית הרצה לפני שנתיים, והוגדר עבורו תקציב קבוע. המיזם מקודם בשיתוף הוועדה המתמדת של מנהלי הספריות האוניברסיטאיות.

עוד על פעילות האקדמיה הצעירה הישראלית באתר האינטרנט:

www.young.academy.ac.il